

ANDRLE, V. (2002): Zamyšlení nad identitou. Biograf, 27, 10 odst.
<<http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=2704>>

Zamyšlení nad identitou

[Vladimír Andrle](#)

[\[home\]](#) [\[back\]](#) [\[down\]](#)

HAMAR, N. (2002): Nalézání a vynalézání sebe v příběhu: O narativní konstrukci židovských identit. Biograf, 27 (toto číslo),
<<http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v2703>>

1.

Nóra Hamar přesvědčivě, ba skvostně poukazuje na tvůrčí aktivitu vyprávění. Narativní struktura organizuje zápletky dílčích příběhů do vyššího zápletkového celku. Dílčí zápletky chápeme v jejich různorodosti, ale zároveň také podle jejich pozice a návaznosti v celkovém vyprávění, jako funkční součásti významuplného celku. Narativní struktura nám umožňuje slyšet hledisko vypravěče, které ty různé příběhy sjednocuje. Umožňuje nám vypravěče citově pochopit. Vypravěčský um, který dějovou strukturu a významuplný celek tvoří, umožňuje vypravěči sdílet s posluchači cosi osobního. A když vypravěč a posluchač souhlasí, že se bude dělat vyprávění biografické, kde hlavním dějovým protagonistou a objektem případného vyhodnocování bude sám vypravěč, sdílené sjednocující osobní hledisko bude reflexivní, s ohledem na dosavadní průběh života. Vypravěč svým umem posluchači umožní alespoň na letmou chvíli citově pochopit, kdo vlastně je. Umožní okamžik ztotožnění posluchače a vypravěče, v kterém se oba poznají jako osobní subjekt sdíleného světa.

2.

Autorka ukazuje dvě kontrastní a navzájem se doplňující zápletky, jež zprostředkovaly sdílení osobního hlediska na fakticitu židovské příslušnosti. Péter tu fakticitu nejprve odmítal a nakonec se s ní smířil, zatímco Klára nejprve zela prázdnotou, naznačujíc existenci něčeho, po čem toužila a co nakonec našla. Odmítání-smíření a hledání-nalezení jsou ovšem univerzální životopisná témata. Péterův příběh lze vnímat jako příběh o tom, jak bojujeme za svoji individualitu a Klářin naopak jako příběh o tom, jak chceme patřit k nějaké duševní a praktické komunitě. Oba příběhy jsou nám všem vlastní a umožňují nám se s Péterem i Klárou ztotožnit, a to nezávisle na tom, zdali se také náhodou s nimi podílíme na té partikulární fakticitě židovské příslušnosti.

3.

Vypravěčský um vytváří kulturní společenství, ve kterém vypravěč i posluchač jednají vzájemně jako spolu-členové. Překlenuje různorodost, alespoň na chvíli. Tato myšlenka o interakčním děláni společného světa mě přivádí k tomu, že ani autorkou zmíněná klíčová role historie holocaustu v narativu osobní identity není jevem výlučně židovským. Je to jev daleko univerzálnější, neboť holocaust je definujícím momentem evropské historie, kdy nám triumfální pokrok emancipační modernity najednou uklouznul a dal do vínku svůj pravý opak, tj. moderně systematický a do důsledku provedený, ale jinak atavisticky-tradiční pogrom.

Nóra Hamar nám tuto klíčovou ambivalenci našich dějin, tedy dějin modernity, připomíná a zmiňuje také kanonický charakter Péterova příběhu o přišité hvězdě. Je to příběh známý snad každému, kdo kdesi v evropském prostoru během posledního půlstoletí vyrostl, jež lze ale opětovně převyprávět, aniž by ztrácel na dramatickém dopadu. O holocaustu něco ví každý, kdo má alespoň základní vzdělání. Je to jeden z mála univerzálně známých fenoménů moderní historie. Každý k němu má nějaký osobní postoj, tomu se vyhnout nelze. Je to univerzální referenční bod naší civilizace. Jako takový něco důležitého určitě dělá v mnoha autobiografických narativích, nejen v těch, kde židovská identita vypravěče či posluchače hrála roli v tom, jak k autobiografickému vyprávění došlo. Řekl bych, že autobiografická vyprávění, kde vypravěč i posluchač jsou Ž/židé, se asi vyznačují spíše tím, jak bez explicitní argumentace, a třeba i humorně dovedou sdílet pocit té strašné možnosti, že se to vskutku všechno může stát zase. Klára toto ve svém vyprávění (v autorčině podání) naznačuje.

4.

Nóra Hamar se v úvodní teoretické části článku zařazuje do již docela dlouhé řady autorů, kteří, podle mě zcela oprávněně, v autobiografickém narativu vidí tvorbu osobní identity. V následující empirické části argument ilustruje na hermeneutické práci s vybranými narativy, v níž se ukazuje to, co definuje celkový koherentní smysl vyprávění, tedy narativní struktura. Cílem každé hermeneutické práce je opodstatněné pochopení toho, co chtěl autor textu říct, pochopení hlediska, z kterého byl text vytvořen jako jednotné a koherentní poselství. Toto pochopení vzniká v momentu, kdy se nám podařilo spatřit významovou strukturu celku (hierarchii témat či zápletek) a funkčnost jeho jednotlivých částí. Umožňuje kondenzaci celého textu na několik vět, v nichž je vystižen celkový obsah textu a zároveň autorovo hledisko. Nóra Hamar tuto hermeneutickou práci udělala tak, že našla "vyšší zápletku celku" a poukázala na to, jak takto organizované vyprávění definuje osobní a subtilní pohled na židovskou příslušnost. Odpověď na otázku "co jsem" (na níž je odpověď "kromě jiného také Ž/žid[ovka]") se tak stává odpovědí na otázku "kdo jsem", která příslušnost ke kolektivním kategoriím sice zahrnuje, tedy "něco snimi dělá", ale kterou nelze na otázku toho či onoho členství redukovat. Autorka nám přesvědčivě říká, že tady vidíme, co je židovská a co je osobní identita. Vidíme identitu tak a jenom tak, jak ji je možno vůbec vidět, tedy v konstruktivním procesu autobiografického vyprávění.

5.

Co ale že to vidíme? Slovo "identita" v článku vystupuje jako sociálně-vědecký pojem. Jako fenomén společenského bytí, na nějž je třeba vědecky posvítit, aby nám pomohl vysvětlit řadu dalších fenoménů jednání jednotlivců a skupin. Můžeme o existenci tohoto konceptu uvažovat třeba tak, že se jedná o něco, co jednotlivci umožňuje každodenně dělat spoustu rozhodnutí a voleb, aniž by se nad každým musel nějak do hloubky zamýšlet a vše pokaždé racionálně vážít, a přesto aby se ta dílčí rozhodnutí většinou ukázala v životní praxi tohoto jednotlivce vcelku nešpatná. Pro ilustrační přirovnání si můžeme vybavit triviální konzumní situaci. Když si chci koupit nové kalhoty, ze široké škály stylů a barev velice rychle vyloučím drtivou většinu a vážně se dále rozhoduji jen mezi dvěma nebo třemi páry. Tu většinu vylučuji zkratkovitě ne na základě nějakého diskurzu o střihu, materiálu a barvě, ale na základě okamžitého vnímání těch a oněch kalhot jako: "ty nejsou pro mě, tohle nejsem já (*that's not me*), v těchhle se nevidím". Jako bych měl v podvědomí jakési navyklé a vyhraněné "já", ke kterému se většina celkové nabídky kalhot prostě nehodí. Nu, a teoretikové jako Giddens a Fischer-Rosenthal nám připomínají nejen to, že v dnešní společnosti musíme dělat spoustu výběrů a osobního rozhodování v triviálních kontextech sobotních výletů na nákup, ale i to, že společnost je proměnlivá. A proto se musíme čas od času svojí životní dráhou zaobírat a svoji

historii si převyprávět. Rekonfigurujeme, kdo jsme, odkud přicházíme a kam jdeme, čímž si v podvědomí upravíme základnu nutně zkratkovitého rozhodování, aby bylo zase funkční.

6.

V tomto smyslu mají sociálně vědní hovory o identitě jakési *gravitas*. Pokud nahlédneme do toho, jak si lidé identitu narativně dělají, uvidíme potom také něco podstatného z toho, jak lidé v různých společenských situacích jednají? Tady je takový malý, ale ošemetný háček. Určitě uvidíme to, jak jednají v situaci, kde se mají z nějakého důvodu autobiograficky zpovídat. Zdali a co uvidíme z toho, jak jednají v ostatních situacích své každodenní praxe, ale s takovou jistotou tvrdit nemůžeme. Něco se můžeme domnívat. Například že ani Péter ani Klára v dohledné době neodjedou do Izraele stavět vesnice na okupovaném území západního břehu. Jejich židovská identita není taková, aby je nutkala opustit dosavadní život městského středního stavu. Péter je Pešťan a Klára je Brňačka a ani on ani ona se v otázce náklonnosti kolonizovat okupované území izraelským vojskem nijak neliší od většiny ostatních Pešťanů a Brňaček. Tolik si ze způsobu jejich konstrukce židovské sebeidentity můžeme domyslet. Do militantních židovských akcí se pouštět nebudou. Do čeho se tedy na základě své židovské identity pouštět budou, co bude nějak významně odlišné od toho, co lze očekávat od nežidovských Pešťanů a Brňaček? Těžko říct. Asi do ničeho. Náhled do narativní konstrukce židovské identity nám tedy buď vyvrací předpoklad, že židovská identita vede k nějakému významně jinému společenskému jednání (pokud jsme takový předpoklad vůbec měli), anebo nám vlastně skoro nic specifického o praxi židovské příslušnosti v dnešní společnosti neříká. Ten implicitní příslib sociálně vědního pojmu identity, že se dozvíme něco nového a důležitého o společenských praktikách, když fenomén identity podrobíme řádnému zkoumání, se zde nerealizuje.

7.

Tím ale netvrdím, že Nóra Hamar udělala chybnou analýzu narativů Pétera a Kláry. Naopak: pozorně a talentovaně udělala hermeneutickou práci, která vystihuje koherentnost vyprávění a sjednocující hledisko vypravěčů. Tím nám umožnila moment citového pochopení toho, co chtěli vypravěči o sobě a svém židovství říct. Umožnila nám moment styku se subjekty sdíleného světa. To je hodnotný přínos. Moje kritické výhrady či otázky jsou o tom, zdali a co se dozvídáme o identitě jakožto o organizujícím principu jednotlivcova praktického jednání v jiných praktických situacích než v té, ve které k analyzovanému vyprávění došlo. V tomto ohledu trpím zvyšující se skepsí.

8.

Zde by se autorka mohla ohradit, že ukázala, jak se identita narativně konstruuje, že jí nešlo o odhalení identity v jakémisi smyslu podobajícím se odhalení charakteru či psychické organizaci individuální osobnosti. V tom případě bychom ale museli dát v potaz to, že autorka ukazuje narativní konstrukci autobiografického vyprávění na jakoby monologicky vytvořeném textu, jež lze od původního kontextu vyprávění "odlepit" a bez ztráty původního smyslu do všelijakých jiných kontextů na další čtení a přetřes přenášet. Přitom z každodenního života víme, že identitu si vytváříme vždy v dialogu s někým, v nějaké konkrétní situaci. Kdybych měl biograficky narativně odpovědět na otázku "kdo jsem", nejdříve bych se zajímal, kdo se ptá, při jaké příležitosti, a proč. Ne nutně proto, že bych chtěl něco o sobě skrývat, ale prostě proto, že bych tu otázku nutně chápal jako výzvu k nějakému společenskému jednání, ke konkrétní interakci. Chtěl bych se zařadit podle kontextu. V průběhu tohoto zařizování bychom si spolu s tazatelem vytvářeli vzájemně návazné identity tak, aby byly v dané situaci pro naši společnou akci funkční. Přitom bychom si byli oba vědomi, že autobiografickým vyprávěním se dělá na chvíli intimita a do budoucna možná

nějaký osobní vztah. Přitom bych autobiograficky vyprávěl. Z toho by možná mimo jiné přišel na svět příběh, jež by můj partner v dialogu byl sto zapsat a udělat z něho přenosný text. Pečlivé hermeneutické čtení tohoto textu by sympaticky osvětlilo jeho koherentnost. Nevím ale, do jaké míry by osvětlilo tu společenskou praxi, v jejímž průběhu jsem byl někomu vypravěčem.

9.

Hermeneutika přenosného textu-příběhu univerzalizuje subjektivitu autora. Její praxe nás obohacuje ve dvou fázích či polohách. V produkční fázi nás nutí dělat něco, na co v každodenním shonu zpravidla nemáme čas: věnovat úplnou pozornost nějaké osobě, co a z jakého hlediska nám chce říct, aniž by ta osoba patřila k úzkému okruhu bližních, jež si na takovou pozornost mohou klást nároky. V konzumní fázi nám nabízí, podobně jako beletrie, umění a další humanitní obory, momenty pochopení a ztotožnění se s univerzalizovaným subjektem, v nichž znovu a jasněji poznáváme nějaký aspekt našeho sdíleného lidského údělu. Tyto hodnoty nám ale přináší za cenu ztráty dat o společenských praktikách konstrukce identit v nefiktivních, t.j. v místních, chvilkových a specificky ohraničených kontextech.

10.

Zdali jeden či druhý způsob studia konstrukce identit může dát to, co hovory o identitě v sociálně vědných teoretických textech implicitně slibují, se mi zdá sporné.

[\[home\]](#) [\[back\]](#) [\[up\]](#)

(c) [Virtuální institut \(http://virtualni.institut.cz\)](http://virtualni.institut.cz), webmaster [Ivan Vodochodský](#)
design (c) [Lukáš Havlín](#), graphics (c) [Rudolf Šmíd](#)

